

KASA ve BANKA HESAPLARINDA DEĞERLEME İŞLEMLERİ

Remzi Koray YURTERİ^(*)

1 - GİRİŞ

Vergi sistemiğimizin yapısı gereği gerçek kişilerin ve kurumların elde ettikleri kazançlar üzerinden ödeyecekleri vergilerin hesaplanacağı matrah yıllık olarak tespit edilmektedir. Gelir vergisi mükellefleri için bu hesaplama takvim yılı esas alınarak yapılmakla birlikte kurumlar için bu dönem teknik ifade ile belirtmek gerekirse hesap dönemi olarak tanımlanmıştır. İşletmelerin vergi hesabına esas olacak kazançları bilanço esasına göre tespit ediliyorsa; müteşebbisin dönem başında koymuş olduğu sermayenin dönem sonundaki değerinin belirlenmesi ne kadar vergi ödeneceğinin tespiti açısından zorunlu olmaktadır. İşletmelerin sonsuza dek varlıklarını sürdürecekleri veri kabul edilirse belirli dönemler itibari ile kar mı, zarar mı edildiğinin kontrol edilmesi gerekmektedir. İşte bu kontrolün yapıldığı dönem-

lerde işletme varlıklarının ve bu varlıkların ana kaynağı olan sermayenin durumunun tespit edilmesi, artış ve azalışların belirlenmesi için bazı kıstaslara ihtiyaç bulunmaktadır. Genel itibariyle 213 sayılı Vergi Usul Kanunu (VUK) tarafından belirlenen bu kıstaslara değerlendirme hükümleri denilmektedir.

Çalışmada, işletmelerde en çok hareket gören ve hem mali hem de ticari karın tespitinde çok önemli olan kasa ve banka hesaplarında yer alan yerli ve yabancı paraların değerlendirme usulü açıklanacaktır. Ayrıca kasa hesabının gerçek durumunun tespitinin muhasebenin temel kavramlarından olan kişilik kavramının ihlal edilmesi açısından da değerlendirilmesi yapılacaktır.

2- KASA MEVCUTLARINI TESPİTİ ve DEĞERLEMESİ

2.1- Kasa Mevcudunun Tespiti

Kasanın, VUK hükümlerine göre değerlendirilmesi için öncelikle mevcudun tespit edilmesi

^(*) (EVD), Denetim Koordinatörü

gerekmektedir. Kasa mevcudun tespiti kasaya giriş ve çıkışların doğruluğunun tevsiki ile başlamalıdır. İşletmeler genellikle tediye ve tahsilat işlemleri için makbuz kullanmakta ve bu makbuzlara göre kasaya giriş ve çıkışları kaydetmektedirler. Bu belgeler ödemeyi yapan ya da alanın, bu işlemi tevsik etmek üzere istediği ya da verdiği bir belge olmakla birlikte kasa hesabında meydana gelecek karışıklıkların giderilmesi için önem arz etmektedir. Söz konusu belgeler VUK açısından düzenleme ve ibraz zorunluluğu olmayan belgeler olsa da ticari bir işletmenin 3. şahıslarla olan ilişkilerinin tevsikinin zorunlu olması neden ile önem arz etmektedir. Kasa hesabının dönem sonu miktarının tespit edilmesi sırasında bu belgelerinde kontrol edilmesi ve kasa hesabında yer alan hareketlerin doğru olduğunun tevsikinin sağlanması amaçlanmalıdır.

Belirli bir tutarın üzerindeki ödemelerin ya da tahsilatların banka, finans kurumu ve PTT aracılığı ile yapılması zorunluluğu, kasa hareketlerinin belirlenen rakamın altında olmasını gerekli kılmaktadır. Bankadan kasaya çekilen ya da kasadan bankaya yatırılan tutarlar dışında ödeme ya da tahsilat işlemlerinin belirlenen tutarı aşmaması için işletmelerin fiilen tahsil ettikleri belirlenen tutarın üzerindeki paralar ya da yaptıkları ödemeler için farklı tarihlere tediye ya da tahsilat makbuzları düzenledikleri görülmektedir. Bu durumda dönem sonunda olması gerektiği gibi borç bakiyesi veren kasanın muavin hesapların incelenmesi halinde belirli günlerde alacak bakiyesi verdiği görülmektedir.

Kasa hesabının dönem sonunda sadece bakiyesine bakarak, bulunan değer fiili kasa mevcudu ile karşılaştırılması yeterli değildir. Kasa hesabının dönem içindeki hareketlerinin makbuzlar ile karşılaştırılarak doğruluğunun tevsiki gerekir.

Kasa bakiyesinin negatif olması (alacak baki-

yesi);

- Herhangi bir tahsilat işleminin kayıtlara alınmaması,
- Yapılan ödemenin olduğundan fazla girilmesi,
- Yapılan birtakım ödemelerin gerçek olmaması,
- Bir takım giderlerin kayıtlara alınmaması,
- Kayıt dışı hasılat ile resmi ödemelerin yapılması, gibi nedenlerden kaynaklanabilir.

Kasa hesabının alacak bakiyesi vermesine ilişkin olarak Danıştay'ın bir kararında işletmenin dönem kazancının ve vergi matrahının re'sen takdirini gerektirdiği belirtilmiştir. Yine, Danıştay tarafından verilen başka bir kararda; "eğer kasaya giriş ve çıkışlar gerçek durumu yansıtmıyorsa bu durum Vergi Usul Kanunu'na göre re'sen takdir nedenini oluşturmaktadır" denilmiştir .

Kasa hesabının negatif bakiye vermesi aşikar bir sorun olduğu halde, hesabın borç bakiyesi vermesi durumunda vergi uygulaması açısından bir sorunun varlığının tespiti pek kolay olamamaktadır.

Kasa sayımı sonucunda fiili kasa mevcudunun kaydi kasa mevcudundan fazla olması halinde aradaki fark sermayede artış olarak vergiye tabi bir gelir kabul edilecektir. Bu durum genellikle bir tahsilatın cari hesaba işlenmemesi gibi basit hatalardan kaynaklanan ve çözümü nispeten kolay olan bir sorundur.

İşletmeler açısından kasa bakiyesinin fiili olarak fazla olmasından çok kaydi olarak fazla olması en sık karşılaşılan sorunlardandır. Bu durum en fazla görülen haliyle yüksek tutarlı kasa bakiyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her işletmenin içinde bulunduğu sektörün ödeme koşullarına göre belirli bir tutarda bakiyeyi en likit değer olarak kasa da tutması olağandır. Genellikle petrol istasyonları, hiper marketler gibi işletmelerde

yüksek kasa bakiyeleri banka hesaplarına alınmaya kadar kısa süreli olarak görülebilmektedir. Ancak uzun süreli ve günümüz borçlanma maliyetlerinin oldukça yüksek olduğu ekonomik şartlarda yüksek tutarlı kasa bakiyeleri ticari hayatın normal icaplarına uymamaktadır.

Kasa bakiyesinin olması gerekenden fazla olmasının nedeni iki ana başlık altında özetlenebilir; kayıt dışı ödemeler ve işletme sahiplerinin para kullanımı.

İşletmelerin kayıt dışı hasılatının olmadığı varsayıldığında, kayıt dışı giderlerinin karşılanması için kasanın fiktif bakiye vermesi zorunlu hale gelmektedir. Kayıt dışı ödemeler işletmelerin iç sorunlarından kaynaklanabileceği gibi ekonomik yapının doğal işleyişinden doğan ve işletmeler tarafından çözümü mümkün olmayan nedenlerden de kaynaklanabilmektedir. Söz konusu fiktif bakiyenin kayıt dışı giderlerden kaynaklandığının tespiti halinde bir maliyet unsuru olarak VUK'un 3. maddesi gereği dikkate alınması gerekir. Ancak bu giderlerin, gayri resmi ücret ödemesi gibi, aynı zamanda bir başka verginin konusuna girip girmediği de önem arz eder.

Kasa bakiyesinde görülen fazlalığın bir diğer önemli nedeni işletme sahiplerinin kasadan çektikleri nakit paralardır. Bu durum teknik ifade ile kar dağıtımı olmaksızın işletmeden çekiş anlamına gelmekte olup, örtülü kazanç dağıtımı kapsamında değerlendirilmelidir. İşletme sahiplerinin para kullanması şahsi harcamalarının işletme kaynaklarından karşılanması şeklinde olabileceği gibi, ilişkili şirketlere gayri resmi para kullandırılması şeklinde de olabilmektedir.

İşletmeler ister kayıt dışı ödemelerden, isterse işletme sahiplerinin çekişlerinden kaynaklansın fiktif kasa bakiyelerini ortaklar cari hesabına çekerek adatlandırmaktadır. Bu durum eğer bu şişkinlik kayıt dışı ödemelerden kaynaklanıyorsa

hem bu giderlerin matrahtan indirilememesine neden olmakta hem de işletilen faiz tahakkuku kadar vergi matrahını arttırmaktadır. Fazlalığın kaynağı işletme sahiplerinin çekişlerinden kaynaklanıyorsa kar dağıtımı nedeniyle (gerçek kişilere dağıtılması halinde) yapılacak stopaj ertelenmekte ancak bunun yerine tahakkuk eden faiz geliri kadar vergi matrahında artış olmaktadır.

Ortaklar cari hesabının bakiyesi, önceki dönemlerde elde edilmiş kar bakiyesi yeterli ise kar payı dağıtımı yapılmak sureti ile kapatılmaktadır. Söz konusu bakiye fiilen işletme sahibi tarafından kullanılan ve işletme sahibi mülkiyetinde olan bir menkul ya da gayrimenkulün, işletmeye devri ile de kapatılabilmektedir. Ancak önceki dönemlerde yeterli kar yoksa ortakların kasadan para kullanımı koymuş oldukları sermayenin çekilmesi anlamına gelmektedir.

Ortakların yukarıda açıklanan şekilde şirkete borçlanması 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe girecek yeni Türk Ticaret Kanunu'nun 358. maddesi ile yasaklanmış, aynı Kanunun 562. maddesinde ise aksi durum adli para cezası ile müeyyidelenmiştir. Ayrıca Kanunun yürürlük tarihinden itibaren 3 yıl içinde mevcut borçların nakden ödenmesi zorunluluğu bulunmaktadır.

2.2- Kasa Mevcudunun Değerlemesi

Kasa mevcudunun yukarıda açıklanan şekilde tespit edilmesi sonrasında Vergi Usul Kanunu'nun 284. maddesi hükümlerine göre değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir. Madde hükmüne göre değerlendirme itibari kıymete göre yapılmaktadır. İtibari değer aynı Kanunun 266. maddesi hükmüne göre paranın üzerinde yazılı olan değerdir. Ancak kasada yabancı para bulunması halinde değerlendirme, VUK'un 280. maddesi hükümlerine uygun olarak Maliye Bakanlığınca belirlenen kurlar üzerinden yapılmalıdır.

Yabancı paraların değerlemesinde sıkça karşılaşılan bir hataya dikkat çekmek isteriz. İşletmeler yabancı para üzerinden yaptıkları işlemler için genellikle nazım hesaplarda bir yabancı para karşılık hesabı tutarlar. Dönem sonlarında bu hesapların bakiyesini belirlenen kur ile çarparak olması gereken Türk Lirası (TL) bakiyesine ulaşır, mevcut TL bakiyesi ile aradaki farkı kur farkı geliri ya da gideri olarak kayıtlara alırlar. Ancak çok sayıda döviz bakiyesi veren kasa hesabına dönem içinde yapılan kayıtlarda, fiili işlem ile kaydi işlemin karışması, örneğin EURO hesabı yerine USD hesabına kayıt atılması durumunda dönem sonu değerlendirme işlemi sırasında kur farkı gelir giderleri olduğundan fazla çıkabilmektedir. Pratik bir kontrol yönetimi olarak nazım hesap döviz bakiyesinin, hesabının TL karşılığının bakiyesine bölünerek çıkacak kur birim değerinin değerlendirme dönemi içinde kurun ulaştığı değerler ile karşılaştırılması yapılabilir. Birim kur değeri örneğin USD için 2011 yılında 2-TL çıkıyorsa bir sorun var demektir. Zira USD 2011 yılında henüz bu kur değerine ulaşmamıştır. Değerleme sonrasında ise bu şekilde bulunacak birim kur değerinin değerlendirme kuru olacağı açıktır.

Değerleme işleminde kullanılacak kur takvim yılı sonunda Maliye Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. Dönem sonları için sorun olmayan kur tespiti takvim yılı sonu dışında örneğin geçici vergi dönemleri itibari ile bizim anlayışımıza göre yanlış uygulanmaktadır. 130 Seri Nolu VUK Genel Tebliğinde Maliye Bakanlığının kur ilan etmediği dönemlerde Merkez Bankası (MB) döviz alış kurlarının esas alınması gerektiği belirtilmektedir. Diğer yandan nakit değerler içinse Merkez Bankası'nın açıkladığı efektif kurların dikkate alınması gerekir. Bu değerlendirme esasları her türlü döviz işleminde hatta döviz üzerinden düzenlenen faturaların kayıtlara alınması işleminde

de kullanılmaktadır. Örneğin 10. ay içinde 30/09/.... tarihi itibari ile değerlendirme yapılacak olması halinde işletmeler değerlendirme gününden bir önceki günün yani 29/09/.... tarihinin kurunu baz alarak işlem yapmaktadır. Bir gün öncenin kurunun alınması Merkez Bankasının her gün için geçerli olan kuru, içinde bulunulan gün için, saat 15.30 dan sonra ilan ediyor olmasından kaynaklanmaktadır. Daha net açıklamak gerekirse, bir kur değerlemesi ya da fatura kaydı için saat 15.30'dan önce işlem gerçekleşiyorsa henüz MB kuru belli olmadığı için işletmeler bir gün önceki kura göre kayıt oluşturmak zorunda kalmaktadır. Zira o günün kuru saat 15.30'dan sonra belli olmaktadır. Ancak bir değerlendirme ya da fatura kaydı işlemi bugünden geriye doğru yapılıyorsa, örneğin 30/09/.... tarihli değerlendirme işlemi 10. ay içinde geriye doğru yapılıyorsa (ki uygulamada hep böyledir), 29/09/.... tarihli kura bakılması yanlıştır. 30/09/.... tarihinin kuru saat 15.30'dan sonra 30/09/.... tarihi için belirlenmiş olmaktadır. Ancak burada bir hususu belirtmek gerekir ki, Maliye Bakanlığı da yılsonu değerlendirme kurlarını belirlerken bir gün öncenin yani 30 Aralık gününün Merkez Bankası kurunu esas almaktadır. Örnek vermek gerekirse 404 numaralı VUK Genel Tebliği ile 31/12/2010 tarihi için belirlenen değerlendirme kuru USD için 1,5460-TL'dir. Bu kur Merkez Bankası sitesinde 30/12/2010 döviz alış kuru olarak görülmektedir. Oysa Merkez Bankasının 31/12/2010 tarihi için belirlediği kur 1,5376-TL'dir. Kanunun verdiği yetki gereği Maliye Bakanlığının açıkladığı kurun hangi tarihli olduğu önem arz etmemektedir. Ancak mükelleflerin kur açıklanmayan tarihler için değerlemede Merkez Bankası alış kurunu dikkate almaları gerektiği Tebliğin amir hükmüdür. Yaptığımız çalışmada Merkez Bankasının her gün 15.30 açıkladığı kuru bir gün sonrası için açıkladığı kur olduğu

hakkında bir bilgiye ulaşılammıştır. Konuyla ilgili son olarak bu işlemin sadece değerlendirme esasına ilişkin olduğu, mükelleflerin herhangi bir dövizli işlem için ticari işlemin taraflarının aralarında belirlediği kuru esas almalarının mümkün olduğunu belirtmek gerekir. Kasa hesabı için değerlemede esas alınacak kur Merkez Bankasının açıkladığı efektif alış kuru olacaktır.

Kasa değerlemesi ile ilgili belirtilmesi gereken diğer bir husus; tespit edilen sayım noksanlarının ve fazlalarının birbirinden mahsup edilerek netleştirilemeyeceğidir. Yukarıda açıklanan nedenler dışında sebebi bulunamayan noksanlar eğer işletmeden çekiş olarak değerlendirilmeyecekse kanunen kabul edilmeyen gider olacak, fazlalıklar ise vergi matrahına ilave edilecektir.

3- BANKA HESABI BAKİYELERİNİN TESPİTİ ve DEĞERLEMESİ

3.1- Banka Hesabı Bakiyelerinin Tespiti

Banka hesabının bakiyelerinin tespiti, değerlendirme tarihindeki banka ekstreleri ile bankalar hesabının bakiyelerinin karşılaştırılması sureti ile yapılır. Banka hesaplarıyla ilgili en sık karşılaşılan sorun bankalar tarafından çeşitli işlemler nedeni ile alınan komisyonların ve işlem masraflarının takibidir. Çok sayıda banka hesabının olduğu işletmelerde banka hesabının güncellemesi sırasında söz konusu komisyon giderlerinin takibi önem arz eder. Özellikle döviz cinsinden banka hesaplarından yapılan ödeme ve tahsilatların nazım hesaplarda döviz olarak takip edilmesi ve değerlendirme gününde nazım hesaplar ile banka hesabının bakiyesinin karşılaştırılması, dönem içindeki banka hareketlerinin kur farklarının doğru izlenebilmesi için gereklidir.

3.2- Banka Hesabı Bakiyesinin Değerlemesi

Banka hesabının değerlendirilmesi, hesabın vadeli

ve vadesiz olmasına göre değişiklik arz edecektir. Vadesiz TL mevduat hesapları mukayyet değerle değerlendirilecektir. Vadeli mevduat hesapları ise değerlendirme gününe kadar oluşan kıst dönem faizi gelir yazılmak sureti ile değerlendirilecektir. Kist dönem faizinin hesaplanmasında bankanın vadeli mevduata uygulamakta olduğu faiz oranı esas alınacaktır. Bankalardan temin edilen kredilerin değerlendirilmesinde de aynı usul uygulanacaktır. Bankalara olan kredi borçlarının değerlendirme günü itibari ile kıst döneme isabet eden kısmı gider olarak dikkate alınacaktır.

Burada yeri gelmişken banka kredilerinin muhasebeleştirilmesi ile ilgili olarak işletmelerin farklı uygulamalarına değinmekte yarar vardır. Bir tür bilanço makyajı olarak işletmeler özellikle kredi yükümlülüklerini bilançoda farklı göstermek amacı ile vergi matrahını etkilemeyen, ancak bilanço görünümünü değiştiren bir muhasebeleştirme şekli uygulamaktadırlar. Bir örnekle açıklamak gerekirse; bir işletmenin 100 birim kredi kullandığını ve bu kredinin uzun vadeli olduğunu 1 yıllık faizinin ise 12 birim olduğunu kabul edelim. Bu durumda bazı işletmeler “303-Uzun Vadeli Kredilerin Anapara Taksitleri Ve Faizleri Hesabı”na 112 birim alacak, “102-Bankalar Hesabı”na 100 birim borç, “180-Gelecek Ay-lara Ait Giderler Hesabı”na 12 birim borç şeklinde kayıt yapmakta, her ay yapılan faiz ve anapara ödemelerini 303 hesaptan borç kaydı ile düşmekte, 180 hesaptan 780 finansman gideri hesabına tahakkuk işlemi yapmaktadır. Bu kayıt yönteminde işletmenin kredi riski 303 hesapta 112 birim olarak görülmektedir. Ancak bazı işletmeler bankadan kredi kullandığında sadece 100 birim krediyi banka kredileri hesabına almakta, dönem içinde banka faiz tahakkuk ettirdikçe “780-Finansman Giderleri Hesabı”nda giderleştirmektedir. Bu kayıt şeklinde bilançoda sadece 100 bi-

rim kredi riski görülmektedir. Vergi matrahının tespiti açısından bir farklılık doğmamakla birlikte ilk kayıt şekline göre ikinci kayıt sisteminde bilançonun kaynaklar tarafında kredi riski daha düşük gözükmekte, bankaların kredi değerlemesinde ikinci kayıt sistemine uygulayan firma daha avantajlı hale gelmektedir.

Gerek vadeli banka mevduatının gerekse vadesiz banka mevduatının döviz cinsinden olması halinde söz konusu mevduat hesapları değerlendirme tarihi itibarı ile Maliye Bakanlığının açıklayacağı efektif kur ile değerlendirilecektir. Eğer kur açıklanmamış ise Merkez Bankası efektif döviz alış kurları ile değerlendirme yapılması gerekir. Çalışmanın 2.2 bölümünde belirtilen Maliye Bakanlığının kur açıklamadığı durumlarda Merkez Bankasının hangi tarihli kur değerinin esas alınacağı konusu banka bakiyelerinin değerlemesi açısından da geçerli olduğu izahtan varestedir.

4- SONUÇ

Vergi mevzuatımızda değerlendirme ilkeleri açısından en kolay esaslara sahip olmakla birlikte ülkemizin ekonomik yapısal sorunları nedeni ile özellikle orta ölçekli aile ve şahıs şirketlerinde en sıkıntılı bilanço kalemi olarak kasa hesabının değerlemesini örnek vermek yanlış olmayacaktır. Öyle ki yeni Türk Ticaret Kanunun yürürlüğe girmesi öncesinde işletmelerin yeni bir başlangıç yapabilmesi için 6111 sayılı Kanun çerçevesinde belki de ilk defa bir kasa affı uygulanmış bulunmaktadır. Ancak yapısal bir sorun olması nedeni ile af ile sıfırlanan fiktif kasa bakiyelerinin zaman içinde tekrar oluşması kaçınılmaz gözükmektedir. Çalışmanın kasa değerlemesi bölümünde dönem sonu işlemleri ilkeleri kapsamında özellikle fiktif kasa hareketlerinin nedenleri üzerinde durulmaya çalışılmış bu hesabın incelenmesi sırasında dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilmiştir.

Bankacılık sisteminin kurumsal yapısı nedeni ile işletmelerin belki de en güncel ve değerlendirme ilkelerine en uygun hareket ettikleri bilanço kalemi banka hesabıdır. Bu nedenle işletmelerin bankacılık sistemi enstrümanlarını daha yoğun kullanmaya başlamaları ile işletmelerin nakit hareketlerini izleyerek vergi matrahına ulaşmak imkanı daha da kolaylaşacaktır. Kasa ve banka hesaplarının denetimi ve değerlemesi salt değerlendirme hükümlerinin dışında bir anlam ifade etmektedir. Ülkemizde kasa hesaplarının bakiyelerinin doğru olduğu gün kayıt dışı ekonominin de sona erdiği gün olacaktır. Unutmamak gerekir ki suçluya ulaşmanın en kestirme yolu parayı takip etmektir.

KAYNAKÇA

- 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu
- Tek Düzen Hesap Planı
- 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu